

*Бучацька С.М.*

*Національний педагогічний університет ім. Драгоманова*

## **ОСОБЛИВОСТІ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ**

**Суспільна проблема** В Болонській декларації зазначено, що однією з переваг розвитку української вищої освіти на сучасному етапі є поліпшення мобільності студентів, викладачів, дослідників і апарату управління у всій зоні європейської вищої освіти, що суттєво позначиться на розвитку особистості. Такі зміни тісно пов'язані із завданням вищої школи активізувати підготовку майбутніх спеціалістів, всебічно озброєних не лише основами знань і умінь з обраної професії, але і чіткими світоглядними орієнтирами, широким соціальним мисленням, активною життєвою позицією, високим рівнем розвитку загальної культури, яка включає і культуру спілкування іноземною мовою. Однак, як свідчать попередньо проведені нами дослідження рівень розвитку іншомовної компетентності майбутніх випускників залишається недостатнім для ефективної професійної діяльності. Тому вважаємо за потрібне розглянути проблему формування професійного потенціалу студентів та умови підвищенню рівня іншомовної освіти майбутніх фахівців, які повинні володіти високим рівнем усного і писемного мовлення «достатнього для міжнародного спілкування як для запозичення зарубіжних технологій навчання, так і для пропагування національних надбань у світовому економічному просторі.[7]

**Мета статті** - обґрунтувати зміст та розкрити особливості розвитку іншомовної комунікативної компетентності як складової професійного потенціалу майбутнього фахівця та проаналізувати чинники, які впливають на його формування.

**Сутнісний зміст** Сучасні тенденції розвитку ринку праці та професійного простору зумовили певну переорієнтацію, заміну монопрофесіоналізму на поліпрофесіоналізм, де, з одного боку зростає потреба у спеціалістах, які здатні успішно та ефективно адаптуватися, знаходити та реалізовувати себе у різних сферах, а з іншого - спеціальні технології, які передбачають наявність вузькоспрямованих спеціалістів. Таке протиставлення привносить певні коливання, зміщуються (а інколи і спотворюються) профілі спеціалістів, а відтак професійні та особистісні якості набувають нового змісту. І першочергово це стосується молодих спеціалістів, по суті, людей з інноваційним типом мислення, культури і поведінки, і що дуже важливо в умовах Європейської інтеграції та міжнародної співпраці, знання не лише однієї, а й двох чи трьох іноземних мов. Завдячуючи постійному зростанню міжнародної академічної мобільності студенти, майбутні фахівці усвідомлюють важливість володіння ними високим рівнем іншомовної комунікативної компетенції, який дасть можливість успішно зреалізуватись в академічному та професійному середовищі, а відтак підвищить самооцінку та сприятиме професійному становленню.

Кожна молода людина визначаючи свій професійний шлях, вже має інформацію та деякі уявлення про майбутню справу, що певною мірою може вплинути на динаміку становлення та зміст її очікувань. Це зі свого боку, є спричинювальним фактором у відповідальному ставленні до навчального процесу та до самоформування професійної компетентності майбутнього фахівця.

Процес професійного становлення особистості має розглядатися з урахуванням специфікації змін тієї професійної сфери, у яку прогнозується її задіяти, оскільки вона являє собою систему, котра проектує на об'єкт майбутньої діяльності свої властивості і здібності.

Фундаментальною умовою професійного розвитку фахівців, є усвідомлення ними потреби у зміні, перетворенні свого внутрішнього світу та пошуку нових можливостей самоздійснення у професійній діяльності. Іншими словами, мовиться про їхню внутрішню мотивацію та системну дію ціннісних орієнтацій у напрямку підвищення рівня своєї професійної самосвідомості.

Розумова діяльність студента, у якій провідну роль відіграє спілкування, сприяє розвитку його особистісних комунікативних властивостей, умовами якого власне виступають індивідуальні особливості навчання кожного учасника. Система актуалізованих рис, котрі виявляються у спілкуванні та співробітництві особистості з іншими людьми, характеризується поняттям "комунікативний потенціал особистості".[9]

Таким чином інтегральними психологічними поняттями, що відображають рівень комунікативної компетентності, є поняття "комунікативні особливості особистості", "комунікативні здібності", "комунікативний потенціал" та ін. Вони відображають комплекс взаємозв'язаних властивостей, які забезпечують той чи, інший рівень взаємодії людини з оточуючими. До найважливіших особистісних проявів, які характеризують її комунікативний потенціал, здебільшого відносять: рівень потреби у спілкуванні, його локалізованість та інтенсивність, комунікативна активність й ініціативність, наявність установки на спілкування з іншими людьми, особливості емоційного відгуку на партнера, власне самопочуття людини у ситуації спілкування.[4]

Комунікативна компетентність особистості розглядається як наявність особистісних якостей, здібностей, умінь, які системно організують комунікативну структуру особистості, її індивідуальний стиль участі в колективній діяльності з іншими людьми, у співпраці з

ними. Система цих якостей, здібностей, умінь формується у самому комунікативному процесі та закріплюється у структурі особистості як своєрідна життєва стратегія. Конкретний студент завжди задіяний у багатосторонню систему діяльності, спілкується з іншими людьми, що визначає різноманітність нагромаджених і закріплених способів його участі в актуальних взаєминах. Ступінь участі студента в кожному комунікативному акті передусім залежить від змісту навчальної діяльності, в котру він входить, та від умов, в яких ця діяльність здійснюється, індивідуальних моментів та особливостей інших її учасників, мікросоціуму тощо. За своєрідністю такої взаємодії завжди можна побачити щось характерне саме для даної особистості, тобто те стійке, що характеризує непересічний психосоціальний портрет студента як майбутнього професіонала [8].

Психологічні дослідження вітчизняних науковців доводять, що якщо загальна комунікативна компетентність особистості може бути удосконалена під впливом професійної діяльності та завдяки спілкуванню з іншими людьми, то формування іншомовної комунікативної компетентності не завжди пов'язане з життєвими планами студентів, серед яких більша половина не повною мірою усвідомлює доцільність вивчення іноземної мови і як правило у таких студентів відсутня чітка обґрунтована мета власної заміни, вони не знають якими вміннями повинен володіти фахівець відповідно до кваліфікаційної характеристики. Ми погоджуємось з думкою інших вчених[2,3] про те, що у студентів переважає сформоване ще в середній школі негативне ставлення до іноземної мови як предмета дуже важкого, що практично не піддається засвоєнню.

Аналізуючи комунікативний потенціал особистості (набір своєрідних здібностей) О.О. Леонтьєв [5] розрізняє дві групи комунікативних здібностей: перша пов'язана з умінням використовувати

власні комунікативні особливості у процесі спілкування; друга - з володінням технікою спілкування і міжсуб'єктного контакту. Саме ці групи здібностей поєднують комплекс якостей (рис і вмінь) особистості, за допомогою яких вона здатна реалізуватись у соціальній взаємодії (наприклад, здатність керувати своєю поведінкою у спілкуванні, комплекс перцептивних здібностей, пов'язаних з розумінням, урахуванням у спілкуванні непересічних моментів іншої людини, вміннями моделювати переживання іншого, підтримувати і виявляти ініціативу у психологічному збагаченні взаємин тощо).

Таким чином комунікативні здібності – це індивідуально-психологічні особливості особистості, що забезпечують ефективну взаємодію й адекватне взаєморозуміння між людьми у процесі спілкування чи виконання спільної діяльності. Вони дозволяють успішно вступати у контакт з іншими людьми, здійснювати комунікативну, організаторську, педагогічну й інші види діяльності; вони визначають якісні та кількісні характеристики обміну інформацією, сприйняття і розуміння іншої людини, вироблення стратегії взаємодії. Комунікативні здібності пов'язані із можливостями нейтралізації чи мінімізації факторів, що ускладнюють комунікацію - «бар'єрів спілкування»:

- а) особистісних, значеннєвих (мотиви, цілі, установки),
- б) власне комунікативних (пов'язаних з «технікою» спілкування),
- в) мовних (володіння мовою і мовленням),
- г) психофізіологічних (задатки, можливості, темпові характеристики та ін.).

Науковці [8], описуючи перцептивно-рефлексивні здібності, вказують передусім на соціально-психологічну спостережливість, котра кваліфікується як особлива спроможність безпосередньо розпізнавати характер взаємовідносин у групі. На основі аналізу та експериментів тут виокремлені два види психологічних властивостей: а) соціально-психологічна рефлексія - здатність особистості адекватно оцінювати свої

взаємовідносини з іншими учасниками спілкування; б) соціально-психологічна перцепція - здатність адекватно сприймати та оцінювати взаємостосунки між іншими співрозмовниками.

О.Швед окреслюючи структуру комунікативного потенціалу студента вказує на наступні її компоненти:

- 1.*Психофізіологічні властивості індивіда.*
- 2.*Мотивація спілкування.*
- 3.*Контактність особистості. '*
- 4.*Соціально-перцептивні здібності.*
- 5.*Соціально-психологічні характеристики.*
- 6.*Рефлексивно-самооцінкові здібності.*
- 7.*Комунікативні навички і вміння.*

Контурно охарактеризовані компоненти комунікативного потенціалу особистості утворюють цілісну і взаємопов'язану систему властивостей, яка, з одного боку, формується в різноманітних процесах спілкування і в її спільній діяльності з іншими людьми; з другого, - закріплюючись в особистісній структурі у вигляді своєрідного індивідуально неповторного стилю участі у спілкуванні, безпосередньо впливає на сам характер такої участі, визначаючи його своєрідність і не пересічність.

Володіючи певним рівнем комунікативної компетентності, майбутній фахівець зможе усвідомити загальні базові професійні еталони, які в свою чергу сприятимуть формуванню відповідних очікувань щодо його майбутньої справи. Процес вибору майбутньої професії та формування стосовно неї відповідних очікувань найкраще розглядати з позицій концепції динамічної функціональної структури особистості К.К. Платонова.

У поведінці особистості є дві функціонально взаємопов'язані сторони - збуджуюча та регуляційна. Збудження забезпечує активізацію та напрямок поведінки, а регуляція, зі свого боку, визначається як чинник

поведінки та пов'язана з поняттями "мотив" і "мотивація". Всі ці поняття об'єднуються усвідомленням особистістю власних потреб, її інтересами, метою, намірами, прагненнями, уявленнями про зовнішні чинники, про керівництво діяльністю у процесі її здійснення.

Докладніше феномен очікування, з позицій мотиваційного підходу розвинув О.М. Леонт'єв, котрий зосередив увагу на психіці особистості, що функціонує як єдине ціле, та організовує і спрямовує її активність на досягнення життєво важливих об'єктів зовнішнього світу [6]. Проте основним розробником концепції очікувань слушно назвати В. Врума, який вважає, що одним з інтегральних мотивів поведінки людини є передчуття та очікування успіху.[1] Передчуття виконання завдання розглядається важливою складовою сучасних теорій мотивації. Відповідно до цього погляду, особистість постійно оцінює можливість досягнення обраної нею мети, використовуючи це передчуття для контролю над усіма своїми майбутніми вчинками. Отже, професійні очікування можна визначити як прогностичну спроможність уявлень особистості, що: а) базується на зіставленні індивідуальних особливостей, можливостей, бажань, б) знаходиться під впливом соціального середовища та в) має відображення у професійному самовизначенні та зростанні майстерності майбутнього фахівця.

Молодий спеціаліст при переході до трудової діяльності не достатньо усвідомлює межі власного професійного простору та критерії побудови цих меж. Саме акцентування на загальнотеоретичних та методологічних проблемах під час навчання уявляється таким, що може забезпечити інтеграцію уявлень про структуру науки, механізми її прикладного застосування та ціннісне навантаження. Один із важливих чинників якісної підготовки майбутніх фахівців пов'язаний з адекватністю мотиваційних установок щодо отримання професії та сформованістю ціннісних налаштувань особистості. Потребо-мотиваційна

відповідність майбутньої діяльності та усвідомлення цінності фахового самоствердження є головними умовами формування творчо активної і соціально зрілої особистості".

Фахове становлення особистості пов'язано із сукупністю відповідних умінь, норм і навичок, котра потрібна майбутньому спеціалістові для успішної діяльності у конкретному професійному просторі. Доросла людина ставить цілі свідомо і діє відповідно до усвідомленої потреби. Звідси очевидно, що мета є: а) наперед визначеним ідеалом, якого людина прагне досягти; б) внутрішнім спонукальним мотивом будь-якого діяння; в) здобутками на кінцевому відрізку здійснення діяльності, тобто її конкретним очікуванням. Не менш важливими у процесі становлення є ціннісні орієнтації, як відносно стійка система певного спрямування інтересів і потреб особистості, а також ідеологічні, політичні, моральні, естетичні та інші засади її оцінок і ставлень до світу предметів, людей і самої себе. У цьому аспекті теоретизування виховання людини можна розглядати як керівництво становленням або зміною її ціннісних орієнтацій, які істотно впливають на стиль мислення і життя, перебіг емоційних та мотиваційних процесів, становлення інтересів та ідеалів.

Психологічну суть інтересів, ціннісних орієнтацій, ідеалів як окремих моментів різноманітної і єдино спрямованої людської діяльності ґрунтовно досліджували відомі науковці Л.І. Божович, С.Л. Рубінштейн, О.М. Леонтьєв, Д.О. Леонтьєв, Т.М. Титаренко, Г.О. Щукіна. Інтерес - це мотив, який діє через психологічний механізм усвідомлення значущості й емоційної привабливості. Діяльність людини, як відомо, значно продуктивніша, коли компетентність сполучається із щирим покликанням і талантом. Потреби і похідні від них трансформації - мотиви, інтереси, переконання, прагнення, бажання, ціннісні орієнтації - психологічне підґрунтя і рушійна сила або ж, на нашу думку, мотивація людської



поведінки, що становить ядро особистості як найістотнішу її характеристику.

Аналізуючи професійний потенціал студентів ми дійшли висновку, що реальне їх життя дуже неоднорідне, на кожному його етапі на передній план постають різноманітні стимульні засоби, мотиваційні спонукання, настанови і ціннісні життєві орієнтири. Тому особистості молодшої людини доводиться активізувати власні психологічні властивості і якості у різних за змістом видах діяльності. Так, задля ефективного іншомовного спілкування, легшого доступу до інформації та більш глибокого взаєморозуміння, і саме головне професійного успіху сучасний фахівець повинен володіти не лише знаннями та навичками безпосередньо обраної професії, а й розвивати іншомовну комунікативну компетенцію і завдяки цьому правильно усвідомити своє професійне самовизначення, активно готуватись до свого професійного становлення та сподіватись на відповідні очікування.

Сьогодні на державному рівні піднімається питання про необхідність створення адекватних умов для навчання студентів, майбутніх випускників, які б були готовими не лише відтворювати монологічний текст або здійснювати діалогічне спілкування, що мають професійну спрямованість, не тільки здобувати і закріплювати знання, виробляти комунікативні уміння та навички, а й використовувати їх у майбутній професійній діяльності, при самостійному прийнятті рішення, знаходженні різних засобів і методів вирішення поставлених проблем у фаховій діяльності. Це і стане предметом наших подальших наукових пошуків.

## Література

1. Зеер Э. Ф. Психология профессий: Учебное пособие для студентов вузов. / Эвальд Фридрихович Зеер//. – М.: Академический проект; Фонд "Мир", 2008. – 336с.
2. Зимняя И. А. Психология обучения неродному языку на материале русского языка как иностранного школе / И. А. Зимняя.// – М.: Русский язык, 1989. – 219с.
3. Зимняя И. А. Психология оптимизации обучения иностранному языку в школе / И. А. Зимняя // Иностранные языки в школе. – 1986. – № 4. – С. 3–7.
4. Кольцова В.А. Общение и познавательные процессы // Познание и общение / Отв. ред. Б.Ф. Ломов, А.В. Беляева. – М.: Наука, 1986. – 208с.
5. Леонтьев А.А. Педагогическое общение./ А. Н. Леонтьев //– М.: Знание, 1979. – 64с.
6. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев//. – М.: Политиздат, 1975. – 30с.
7. Програма з англійської мови для професійного спілкування/ Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєва та ін. – К.: Ленвіт, 2005. – 119с..
8. Психологія професійної діяльності і спілкування / За редакцією Л.Е. Орбан, Д.М. Гриджука//. – К.: Преса України, 1997. – 192с.
9. Рыжов В.В. Психологические основы коммуникативной подготовки: Автореф. Дис...докт.психол. наук. – Н. Новгород, 1995. – 37с.
10. Рощина Е. В. Функции иностранного языка как учебного предмета в системе обучения в университете / Е. В. Рощина // Методика преподавания иностранных языков в вузе. Иностранные языки на неспециальных факультетах: межвуз. сб. ЛГУ. – Л., 1978. – Вып. 1 – С. 86–91.

### Анотація

У статті висвітлюються особливості іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців. Проводиться аналіз складових професійного потенціалу та чинників, які впливають на його формування.

**Ключові слова:** іншомовна комунікативна компетентність, комунікативні здібності, професійний потенціал, професійні очікування, професійне самовизначення.

### Аннотация

В статье рассматриваются особенности иноязычной коммуникативной компетентности будущих специалистов. Проводится анализ составляющих профессионального потенциала и факторов, влияющих на его формирование.

**Ключевые слова:** иноязычная коммуникативная компетентность, коммуникативные способности, профессиональный потенциал, профессиональные ожидания, профессиональное самоопределение.

### Summary

The article deals with the foreign communicative competence peculiarities of future specialists. Professional potential components and factors that influence professional potential and identification formation have been represented.

**Key words:** foreign communicative competence, communicative capacity, professional potential, professional identification, professional expectations.

## Відомості про автора статті

Бучацька Світлана Михайлівна

Завідувач кафедри іноземних мов

Вінницького державного педагогічного університету

імені М.М.Коцюбинського

м. Вінниця, вул. Скалецького 34а, кв.37.

тел. 8-0432-571077